

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора економічних наук, професора
Красноручького О.О. на дисертаційну роботу Скрипник Світлани
Валентинівни на тему: «Організаційно-економічні пріоритети розвитку
фермерських господарств та сільськогосподарських підприємств: теорія,
методологія, практика», поданої на здобуття наукового ступеня доктора
економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління
підприємствами (за видами економічної діяльності)**

Актуальність теми дослідження. Розвиток підприємств аграрної сфери має важливе значення для функціонування усього національного господарства, забезпечення продовольчої безпеки держави, стабільного функціонування сільських територій і життя сільських громад. Тому забезпечення економічного розвитку фермерських господарств та сільськогосподарських підприємств нерозривно пов'язане з подальшою всебічною інтенсифікацією сільськогосподарського виробництва, в процесі якої забезпечується підвищення врожайності сільськогосподарських культур та продуктивності худоби. У зв'язку з цим вкрай необхідно мобілізувати їх внутрішні можливості із забезпечення ефективного використання наявного виробничо-ресурсного потенціалу та проведення маркетингової діяльності.

Водночас можливо забезпечити стабільний розвиток фермерських господарств та сільськогосподарських підприємств шляхом здійснення тих або інших його організаційно-економічних пріоритетів, що дозволить задіяти внутрішні чинники забезпечення ефективності виробництва щодо інтенсифікації сільськогосподарського виробництва; диверсифікації діяльності для досягнення стійкості, ефективності й конкурентоспроможності; поглиблення інтеграційних процесів і кооперування діяльності, що забезпечить вирішення проблем маркетингової діяльності та матеріально-технічного й технологічного забезпечення виробництва продукції. Тому необхідність і актуальність зазначених напрямів дослідження в сучасних умовах є

очевидними. Вказане обумовлює високий ступінь актуальності та своєчасності вибору теми дисертації Скрипник С.В.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність та новизна. Оцінка зміст у дисертаційної роботи дає підстави стверджувати, що здобувач володіє теоретично і практично різними методами дослідження в аграрній економіці, а публікації в наукових виданнях здобувача за темою свідчать про достатню обґрунтованість і достовірність отриманих наукових результатів та зроблених висновків і пропозицій. Звертає на себе увагу не лише широка наукова ерудиція автора у сфері економіки підприємств, а й нестандартність підходів до викладення основних положень дисертації, що обумовило глибину теоретичного й методологічного обґрунтування питань визначення сутності організаційно-економічних пріоритетів розвитку фермерських господарств і сільськогосподарських підприємств.

Зміст дисертаційної роботи охоплює ключові аспекти теми. Висновки, пропозиції та рекомендації, отримані автором в процесі дослідження є достатньо обґрунтованими. Основні положення та результати дослідження оприлюднено автором на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях та семінарах.

Найбільш вагомими результатами, що характеризуються новизною та розкривають глибину, складність, масштабність, повноту та суть дисертаційного дослідження, є наступні положення, трактування та ідеї:

- вперше визначено, що організаційно-економічні пріоритети розвитку фермерських господарств і сільськогосподарських підприємств означають першочергові, узгоджені послідовними причинно-наслідковими взаємозв'язками у логічну систему “цілі – завдання – шляхи – джерела та ресурси – засоби”, які проявляються у трьох основних сферах (стадіях) аграрного відтворення, - природне середовище, ресурси й екологія – виробництво і збут – соціальна сфера та на забезпечення яких направлені системне управління та всі організаційні підрозділи суб'єктів господарювання з

урахуванням зовнішніх впливів (С. 20-43);

- вперше конкурентні переваги національного аграрного сектору розглядаються як джерело організаційно-економічних пріоритетів розвитку фермерських господарств і сільськогосподарських підприємств навіть на глобальному рівні у частині великого землезабезпечення, високого рівня капіталізації й корпоратизації виробництва, значного бонітету ґрунтів, наявності меліоративних систем і мереж та значного досвіду їх експлуатації, кваліфікованих трудових ресурсів, науково обґрунтованого ведення землеробства і впровадження інновацій, якісної і дешевої продовольчої продукції, можливостей переробки сировини на місцях; з іншої сторони, в окремих випадках вони можуть вступати у певні протиріччя між собою, що призводить до занепаду окремих важливих галузей, безробіття сільського населення, виснаження ґрунтів і деградації агроландшафтів при слабкому державному регулюванні і контролі (С. 48-70);

- вперше визначено в якості основного управлінського інструменту здійснення організаційно-економічних пріоритетів розвитку фермерських господарств і сільськогосподарських підприємств системне управління, концепція якого передбачає використання процесного, ситуаційного та функціонального підходів у його впровадженні, а також системного моніторингу й управлінського обліку за центрами відповідальності в якості його інформаційно-аналітичних основ (С. 73-81);

- вперше визначено методологічне значення процесу аграрного відтворення, амортизації та фінансових результатів як індикаторів оцінки ефективності функціонування фермерських господарств і сільськогосподарських підприємств, визначення організаційно-економічних пріоритетів їх розвитку та уточнено методичні положення їх визначення і відображення в обліку та фінансовій звітності згідно національних і міжнародних положень (стандартів), нормативних і законодавчих актів шляхом обґрунтованого вибору методів амортизаційних нарахувань й цільового використання амортизаційного фонду; деталізації й послідовного відображення

за видами діяльності; розмежування фінансових результатів та встановлення їх від інвестиційної діяльності (С. 90-111);

- удосконалено методологічні засади інформаційного забезпечення функціонування й обґрунтування та здійснення організаційно-економічних пріоритетів фермерських господарств і сільськогосподарських підприємств шляхом створення єдиної інформаційної системи з обліку, автоматизації, оцифрування й програмних продуктів за критеріями якості й багатомірності та з прагненням до зменшення кількості та уніфікації показників при збереженні їх репрезентативної суті; до зручності для користувачів; до економності витрат, але із залученням якісно нових інноваційних працівників (С. 114-123);

- удосконалено методологічні засади взаємопов'язаних планування, прогнозування та моделювання здійснення організаційно-економічних пріоритетів розвитку фермерських господарств і сільськогосподарських підприємств шляхом розробки стратегічних фінансових планів та інвестиційних проектів з опорою на власні фінансові результати; варіативних прогнозів за різними сценаріями з використанням статистико-математичних та програмних методів; оптимізаційних і стохастичних моделей з засобами лінійного, нелінійного, цілочисельного програмування (С. 125-143);

- удосконалено визначення ефективності функціонування фермерських господарств, що на відміну від існуючих, ґрунтується на її розумінні як результативної похідної дії трьох факторів – розмірів, спеціалізації й рентабельності виробництва та причинно-наслідкових зв'язків між ними; обґрунтування в якості організаційно-економічних пріоритетів розвитку узгодження спеціалізації з іншими факторами виробництва; інноваційне оновлення матеріально-технічних засобів і технологій; відродження тваринництва; підвищення зайнятості з використанням інструментів товарного кредитування; маркетингу; інноваційно-інвестиційних проектів і бізнес-планів; бюджетної підтримки і соціальної відповідальності (С. 152-175);

- дістали подальший розвиток визначення ефективності функціонування

сільськогосподарських підприємств з встановленням зростання обсягів виробництва та збуту, збільшенням їх частки у загальному виробництві, покращенням матеріально-технічного забезпечення, скороченням кількості зайнятих, наростанням диспропорцій у структурі “рослинництво – тваринництво”, погіршенням продуктивності земельних ресурсів через практичну відсутність внесення органічних добрив, недостатнім розвитком органічного землеробства з винятковою роллю агрохолдингів у концентрації землекористування, комплексоутворення, на внутрішніх і зовнішніх ринках, у впровадженні інновацій, вивозі капіталів та слабкій участі у життєдіяльності сільських громад та в організації сільських територій та виділенням організаційно-економічних пріоритетів: раціоналізації природокористування та структури аграрного виробництва у напрямі збільшення частки тваринництва; розвитку органічного землеробства; підвищення соціальної відповідальності великих агрохолдингів (С. 178-195);

- удосконалено виявлення результатів та наслідків функціонування фермерських господарств та сільськогосподарських підприємств відносно динаміки обсягів виробництва і збуту продукції (збільшення обсягів та частки підприємств у їх забезпеченні) та його структури (посилення диспропорцій у напрямі зменшення тваринництва); ефективності (збільшення прибутковості на тлі зростання виробничих витрат і скорочення працівників, заробітної плати, соціальних виплат, повільного підвищення показників рентабельності); зовнішньоекономічної діяльності із зростанням експорту та звуженням його товарної структури з абсолютним переважанням зерно-технічної групи; зростанням податкового навантаження, наявністю значної частки збиткових господарств і підприємств та недостатніми прямими іноземними інвестиціями, рівними вивозу капіталів з галузі; встановленням організаційно-економічних пріоритетів на подальше підвищення або збереження позитивних чинників і зменшення та ліквідацію диспропорцій (С. 200-217);

- удосконалено визначення виробництва органічної продукції як організаційно-економічного пріоритету розвитку фермерських господарств і

сільськогосподарських підприємств через організацію посилення ролі перших у цьому процесі на засадах кооперування й інтеграції; поширення мікрофермерства; формування великих товарних партій продукції для виходу на ринки; удосконалення цінової й витратної політики та розподілу фінансових результатів; національну сертифікацію із європейським та світовим визнанням; удосконалення витратної й цінової політики; вирішення екологічних та соціальних проблем сільських територій; здійснення соціальної відповідальності (С. 227-246);

- дістало подальший розвиток організаційно-економічні пріоритети розвитку фермерських господарств і сільськогосподарських підприємств у частині збуту та реалізації продукції, які визначаються як створення логістично-маркетингових систем у складі форм, каналів, методів та інструментів збуту; всебічне сприяння формуванню ринкової збутової інфраструктури у складі бірж, торгових домів, локальних гуртово-роздрібних ринків; формування нових маркетингових стратегій, зокрема, захоплення нових ринків збуту, у т.ч. закордонних (С. 250-268);

- дістали подальший розвиток заходи підвищення ефективності використання трудових ресурсів та збільшення зайнятості й добробуту сільського населення як організаційно-економічного пріоритету розвитку фермерських господарств і сільськогосподарських підприємств шляхом інноваційного навчання й підвищення кваліфікації кадрів; диверсифікації діяльності з визначенням у її структурі альтернативних видів (працемістких галузей, первинної переробки для зменшення сезонності, промислів, обслуговуючих і споживчих кооперативів, сільського зеленого туризму та ін.); удосконалення соціально-трудова відносин та мікроклімату серед працівників, дотримання корпоративної й ділової етики, взаємоповаги (С. 271-285);

- дістали подальший розвиток обґрунтування удосконалення нормативно-правового й інформаційно-аналітичного забезпечення процесу розширеного відтворення фермерських господарств і сільськогосподарських підприємств як основи здійснення їх організаційно-економічних пріоритетів розвитку шляхом

впровадження системного моніторингу з визначенням його змістовних етапів, методів та інструментів; сегментації управлінського обліку, зокрема, щодо зносу й амортизації основних засобів та розуміння останньої як основного фінансового ресурсу відтворення; встановлення необхідних параметрів інформації відповідно до вимог цифровізації (С. 292-305);

- дістали подальший розвиток кооперування фермерських господарств та інтеграція сільськогосподарських підприємств, які в умовах обмеження розмірів земельних ділянок та пов'язаних з ними інших факторів виробництва перетворюються на основний організаційно-економічний пріоритет їх розвитку (С. 308-317).

- дістали подальший розвиток інноваційно-інвестиційні інструменти забезпечення організаційно-економічних пріоритетів розвитку фермерських господарств і сільськогосподарських підприємств у вигляді інноваційно-інвестиційних проектів та капітальних інвестицій для впровадження нової техніки, обладнання, інших основних засобів; передових технологій екологізації виробництва (No Till), збільшення продуктивності ресурсів та ефектів діяльності; покращення споживчих властивостей і якостей сільськогосподарської сировини і продовольчої продукції (С. 320-352).

Висвітлені у дисертації наукові положення, висновки і рекомендації повністю вирішують поставлений автором перелік конкретизованих завдань та визначають досягнення мети дисертаційного дослідження.

Значимість результатів дослідження для науки та практики. Наукова значимість дисертації Скрипник С.В. полягає у розробці теоретичних, методологічних, методичних положень щодо визначення сутності організаційно-економічних пріоритетів розвитку фермерських господарств і сільськогосподарських підприємств.

Практична цінність сформульованих автором наукових положень, висновків та рекомендацій підтверджується використанням їх в роботі агропромислових підприємств, органів державного управління, а також в навчальному процесі закладів вищої освіти, що підтверджено відповідними

документами.

Повнота викладення положень дисертації в опублікованих працях. За темою дисертаційного дослідження опубліковано 73 наукові праці загальним обсягом 48,9 ум. др. арк., у т.ч. 22 статті у наукових фахових виданнях (13,8 ум. др. арк.), 5 – наукові періодичні видання інших держав, які включені до міжнародних науково-метричних баз (3,9 ум. др. арк.), 1 одноосібна монографія (15,4 ум. др. арк.), 7 колективні монографії (10,8 ум. др. арк.) та 38 тез доповідей (5,0 ум. др. арк.)

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертаційної роботи. Враховуючи достатній рівень обґрунтованості переважної більшості теоретичних, методологічних та методичних питань, висновків, рекомендацій та пропозицій, слід відзначити певні недоліки, окремі дискусійні та недостатньо аргументовані положення:

1. Необхідно зазначити, що у теоретичній главі дисертації значна увага приділена складовим організаційно-економічним пріоритетів розвитку фермерських господарств та сільськогосподарських підприємств, конкурентним перевагам та ризикам функціонування й розвитку фермерських господарств та сільськогосподарських підприємств. Безумовно, дисертантом вперше обґрунтовані організаційно-економічні пріоритети розвитку фермерських господарств і сільськогосподарських підприємств, що означають першочергові, узгоджені послідовними причинно-наслідковими взаємозв'язками у логічну систему “цілі – завдання – шляхи – джерела та ресурси – засоби”, які проявляються у трьох основних сферах (стадіях) аграрного відтворення, - природне середовище, ресурси й екологія – виробництво і збут – соціальна сфера та на забезпечення яких направлені системне управління та всі організаційні підрозділи суб'єктів господарювання з урахуванням зовнішніх впливів. Однак слід було конкретизувати виявлені пріоритети за окремими регіонами й сільськими територіями з метою з метою їх розвитку засобами чи інструментами системного управління.

2. У методології досліджень основна увага дисертанта була зосереджена на особливостях визначення й оцінки процесів виробничого відтворення, амортизаційної політики й фінансових результатів як індикаторів ефективності функціонування та пріоритетів розвитку фермерських господарств і сільськогосподарських підприємств. Проте доцільно було конкретизувати іміджеві складові як ефективний маркетинговий хід у складі корпоративних цінностей, культури й ділової етики цих агроформувань.

3. У дисертації значне місце відведене стратегічному плануванню, прогнозуванню та моделюванню пріоритетів розвитку фермерських господарств і сільськогосподарських підприємств, зокрема, пропонується використання методів посилення конкурентних переваг з метою швидкої адаптації до зовнішнього середовища. Проте доцільно було б розглянути можливості, загрози, слабкі та сильні сторони власного стратегічного пріоритету фермерських господарств і сільськогосподарських підприємств.

4. У третьому розділі роботи зроблений наголос на важливості такого організаційно-економічного пріоритету розвитку фермерських господарств і сільськогосподарських підприємств як оптимізація структури виробництва та реалізації продовольчої продукції, у т.ч. експорту, яка спирається у сукупності інших заходів на виробничу безпеку фермерських господарств і сільськогосподарських підприємств. Причому авторкою представлені складові елементи виробничої безпеки, що характеризують ефективність виробничого процесу, його інноваційність та рівень залучення інвестицій. Однак бажано було б розширити аналіз та звернутися до зарубіжного досвіду для використання у вітчизняній практиці.

5. Узагальнюючою оцінкою конкурентних переваг фермерського господарства в частині ресурсного потенціалу, здатності задовольняти споживчий попит та досягнутої завдяки цьому ефективності функціонування господарської системи на момент чи протягом періоду оцінювання виступає конкурентоспроможність. Дисертантка хоча і робить акцент на оцінку як один із головних інструментів системного управління конкурентоспроможністю,

зокрема пропонує використовувати для фермерських господарств методи аналізу бізнес-процесів, які використовуються у різних секторах економіки. Однак, це має бути більш розгорнуто аргументованим та спиратися на більш детальні розрахунки, що на мою думку, є важливо.

6. Велике значення у роботі надається забезпеченню земельними ресурсами фермерських господарств і сільськогосподарських підприємств як першій і ключовій перевазі для їх ефективного розвитку. І в цьому напрямку авторкою слушно зроблено акцент на перевагах нішевого виробництва лікарських рослин, прянощів, квітів; органічного городництва і ягідництва; тепличного розсадництва та ін., що може забезпечити стійкість та конкурентоспроможність невеликих фермерських господарств. Проте, для забезпечення конкурентної переваги доцільно було приділити увагу розвитку збутової діяльності через обслуговуючі кооперативи або партнерство дрібних і малих фермерських господарств з великим агробізнесом, зокрема при експорті продукції.

7. У процесі удосконалення нормативно-правового й інформаційно-аналітичного забезпечення процесу розширеного відтворення фермерських господарств і сільськогосподарських підприємств як основи здійснення їх організаційно-економічних пріоритетів розвитку дисертанткою запропоновано впровадження системного моніторингу з визначенням його змістовних етапів, методів та інструментів; сегментації управлінського обліку, зокрема, щодо зносу й амортизації основних засобів та розуміння останньої як основного фінансового ресурсу відтворення; встановлення необхідних параметрів інформації відповідно до вимог цифровізації. Однак критерії, за допомогою яких буде виконано моніторинг, автором не наведені та потребують уточнення.

Слід зазначити, що наведені зауваження не знижують наукової та практичної цінності дисертаційної роботи Скрипник С.В. та не впливають на позитивну оцінку роботи.

Висновок про відповідність дисертації вимогам МОН України.

Дисертаційна робота Скрипник Світлани Валентинівни виконана на актуальну тему і достатньо повно відображає сутність отриманого при виконанні дослідження нового вирішення сформульованої наукової проблеми. Одержані результати в достатній мірі обґрунтовані і достовірні. Автореферат відображає основний зміст дисертаційного дослідження.

Дисертаційна робота Скрипник Світлани Валентинівни на тему: «Організаційно-економічні пріоритети розвитку фермерських господарств та сільськогосподарських підприємств: теорія, методологія, практика» відповідає діючим вимогам, що встановлені Міністерством освіти і науки України до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук у відповідності з пунктами 9, 10, 12, 13 та 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою КМУ від 24 липня 2013 р №567 (зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України за № 656 від 19.08.2015 р.), а її автор заслуговує присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 — економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри організації виробництва,
бізнесу та менеджменту Харківського
національного технічного університету

сільського господарства імені Петра Василенка

О.О. Красноруцький

